

O. Franciszek Małaczyński OSB, Tyniec

LITURGIA W ŻYCIU I DZIAŁALNOŚCI PAPIEŻA JANA XXIII

Dnia 3 czerwca 1963 roku, w poniedziałek Zesłania Ducha Świętego Chrystus odwołał z tego świata 263 następcę św. Piotra, papieża Jana XXIII, którego krótki pontyfikat stanowi epokę w historii Kościoła. Działalność Jana XXIII była wszechstronna i ogarnęła całe życie Kościoła. W krótkim czasie Jan XXIII dokonał wielu mniejszych i większych reform dla dostosowania życia Kościoła do współczesności i zwołał II Sobór Watykański, którego celem jest odnowienie Kościoła i „przywrócenie mu rysów pierwszej młodości”. Liturgia nie wyczerpała działalności papieża, tak jak nie wyczerpuje działalności Kościoła. Można jednak twierdzić bez przesady, że życie wewnętrzne Jana XXIII i jego działalność były głęboko przeopojone duchem liturgii.

Obejmując katedrę na Lateranie Jan XXIII oświadczył, że pragnie gromadzić lud Boży koło „Księgi i Kielicha” to znaczy koło Pisma św. i liturgii. Dnia 18 lutego 1959 roku oświadczył alumnom Kolegium amerykańskiego, że „kapłan jest stworzony dla liturgii, aby nią żyć i uczyć żyć nią wiernych”. W tych słowach Jan XXIII ujawnił własny stosunek do liturgii.

POBOŻNOŚĆ JANA XXIII

Osobista pobożność Ojca św., Jana XXIII była liturgiczna i w swoich przejawach zewnętrznych i w swej treści. Z opublikowanych fragmentów pamiętnika dowiadujemy się, że zmarły papież głęboko przeżywał rok liturgiczny. Skądinąd wiemy, że często odwiedzał kościół, w którym został ochrzczony, że lubiał się w nim modlić, a portret proboszcza, który udzielił mu Chrztu towarzyszył papieżowi aż do śmierci. Jako wizytator i nuncjusz apostolski chętnie podejmował posługi arcykapłańskie: odprawiał uroczyste nabożeństwa, bierzmował i święcił kapłanów. Zostawszy papieżem wskrzesił cały szereg zapomnianych już zwyczajów liturgicznych. Przywrócił zwyczaj homilii papieskiej w czasie Mszy koronacyjnej. Przywrócił zwyczaj odprawiania przez papieża I Nieszporów głównych świąt, przywrócił zwyczaj osobistego udziału papieża w nabożeństwach stacyjnych. Rzymianie ze wzruszeniem patrzyli na Ojca św. kroczącego razem z nimi w procesjach stacyjnych, unywającego nogi 12 klerikom w katedrze na Lateranie w Wielki Czwartek czy też adorującego krucyfiks w W. Piątek. Spotykali go również adorującego Najśw. Sakrament lub modlącego się w sanktuariach Rzymu. Wielokrotnie Ojciec św. osobiście udzielał sakry biskupiej liczным grupom biskupów. Głośnym echem odbiło się udzielenie sakry św. Kardynałowi Accacio Cousa w obrządku bizantyńskim. Po raz pierwszy od wielu wieków papież celebrował Liturgię bizantyńską w języku greckim w szatach tego obrządku przy współudziale wschodnich biskupów. Jan XXIII zdawał sobie sprawę z trudności w przywróceniu udziału wiernych w uroczystej liturgii i dla-

tęgo polecił na stałe wprowadzić w bazylice św. Piotra Msze dialogowane, które stały się rewelacją dla ludu rzymskiego i dla wielu pielgrzymów. Przyczyniły się one do szybkiego rozpowszechnienia w świecie Instrukcji S. K. O. z 3. IX. 1958 r. Jan XXIII lubiał sam odprawiać te Msze i wówczas nigdy nie opuszczał homilii. Przed kilku laty na łamach *La Croix* pielgrzym francuski oświadczył, że w czasie takiej Mszy dialogowanej, odprawianej w bazylice św. Piotra przez papieża Jana XXIII zrozumiał co to jest Kościół: społeczność zgromadzona około ołtarza i zastępcy Chrystusa i zjednoczona z nim w modlitwie. Wypada zaznaczyć, że również poza liturgią Ojciec św. Jan XXIII bardzo często nawiązywał w swoich przemówieniach do liturgii dnia, okazując przez to jak głęboki wpływ wywierała ona na jego życie wewnętrzne i działalność pasterską.

„Siostrę śmierć” przyjął Ojciec św. również w formie liturgicznej celebry. Przyjął w uroczysty sposób Namaszczenie chorych i Wiatyki, a swoje cierpienia nieustannie łączył z Mszami odprawianymi przy łożu boleści i ofiarowywał Chrystusowi utajonemu w Najświętszym Sakramencie, który polecił umieścić w sąsiednim pokoju. Sam Bóg złączył śmierć papieża z ofiarą Mszy św. odprawianą na placu św. Piotra przez Kard. Traglia pod koniec agonii papieża.

O stosunku zmarłego papieża do liturgii świadczy dobitnie jego testament.

TESTAMENT JANA XXIII

Castel Gandolfo, 12 września 1961.

Pod serdeczną i ufną opiekę Maryi, mojej Matki niebieskiej, której imieniowi poświęcona jest liturgia dzisiejsza, w 80 roku mojego życia składam tutaj i odnawiam mój testament, anulując wszelkie inne deklaracje mojej woli, uczynione i spisane uprzednio wielokrotnie.

Przyjmuję prosto i radośnie oczekiwane przyjscie siostry śmierci, w jakichkolwiek okolicznościach spodoba się Panu przysłać mi ją.

Nade wszystko proszę o przebaczenie u Ojca wszelkiego miłosierdzia *pro innumerabilibus peccatis, offensionibus et neligentiis meis*, jak to tyle razy mówiłem i powtarzałem w mojej codziennej Mszy.

Dla uproszczenia tej pierwszej łaski przebaczenia Jezusowego za wszystkie moje grzechy i dla dopuszczenia duszy mojej do błogosławionego i wiecznego zbawienia, polecam się pomocnym modlitwom tych, którzy szli za mną i znali mnie w całym moim życiu kapłana, biskupa oraz najpokorniejszego i niegodnego Sługi Sług Bożych.

Następnie jest radością dla mojego serca odnowić pełne i żarliwe wyznanie wiary katolickiej, apostolskiej i rzymskiej. Wśród wielu form i symbolów, którymi zwykła wypowiadać się wiara, wybieram *Credo* Mszy kapłańskiej i pontyfikalnej, najwznioślejsze i najdzwięczniejsze, w jedności z Kościołem powszechnym wszystkich obrządków, wszystkich wieków i wszystkich krajów: od *Credo in unum Deum patrem omnipotentem* do *Et vitam venturi saeculi*.

SYNOD DIECEZJI RZYMSKIEJ

Przygotowania do Soboru Powszechnego i jego obrady przesłoniły nieco wielkie dzieło Jana XXIII, jakim był I Synod Diecezji Rzymskiej. Zrozumienie Jana XXIII dla spraw duszpasterstwa liturgicznego przejawiało się i w formach liturgicznych Synodu i w jego statutach. W czasie Synodu nie odprawiono Żadnej Mszy pontyfikalnej. Codziennie odbywała się Msza dialogowana z czynnym udziałem członków Synodu. Przewidziane przez pontyfikał modlitwy wstępne zostały znacznie skrócone i dostosowane do współczesnych potrzeb. W statutach Synodu w księdze drugiej o działalności duszpasterskiej, część drugą poświęcono sakramentom, a część trzecią kultowi Bożemu i liturgii. Te części statutów Synodu często wykorzystują naukę encykliki *Mediator Dei* i polecają rozpowszechnianie jej wśród wiernych. W tytule o Chrzcie św. poleca się kapłanom dokładnie pouczać wiernych o tym, że chrzest daje udział w kapłaństwie Chrystusa i przeznaczają chrześcijanina do udziału w kulcie Boga. Poleca się również obchodzenie rocznicy chrztu przez modlitwę i dobre uczynki. W tytule o Sakramentaliach poleca się kapłanom, aby przed udzieleniem błogosławieństwa wychodząc z formuły i ceremonii wyjaśniali wiernym istotę i znaczenie obrzędu. W części trzeciej specjalne tytuły poświęcono życiu liturgicznemu, wychowaniu ministrantów, muzyce sakralnej, szatom, miejscom i okresom liturgicznym. W tej części zaleca się rozmaite formy czynnego udziału wiernych w liturgii oraz rozwój akcji liturgicznej przez tygodnie liturgiczne, nabożeństwa paraliturgiczne oraz wigilie biblijno-liturgiczne. Pierwsze przemówienie synodalne do duchowieństwa zakończył Jan XXIII gorącym wezwaniem do wytrwałego i pełnego miłości studiowania Listów Apostolskich i liturgii, z których osoba kapłana i jego życie powinny czerpać światło i siłę.

REFORMA KSIĄG LITURGICZNYCH

Pozostawiając Soborowi ustalenie głównych zasad reformy liturgii Jan XXIII zrobił decydujący krok w dziedzinie kodyfikacji prawa liturgicznego ogłaszając dnia 25. VII. 1960 Kodeks rubryk, w którym po raz pierwszy zebrano w całości i uporządkowano przepisy normujące odprawianie Mszy św. i odmawianie brewiarza. Wkrótce po Kodeksie okazała się obszerna, licząca 777 numerów Instrukcja dla wydawców ksiąg liturgicznych, która nadała nową postać Mszałowi i Brewiarzowi Rzymskiemu, oraz Instrukcja o dostosowaniu Mszy i oficjów własnych diecezji do ducha i przepisów kodeksu rubryk. W roku 1961 ukazało się nowe gruntownie zreformowane wydanie drugiej części Pontyfikału Rzymskiego. W tym samym roku wyszło nowe typiczne wydanie Brewiarza Rzymskiego a w roku 1962 typiczne wydanie Mszału Rzymskiego. Stanowią one ostatni etap rozwoju ksiąg liturgicznych sporządzonych na polecenie Soboru Trydenckiego. W roku 1962 ogłoszono nowy porządek chrztu doro-

słych. Już w czasie Soboru Jan XXIII nakazał włączyć do Kanonu Mszy św. imię św. Józefa. W dziedzinie prawodawstwa liturgicznego był więc pontyfikat Jana XXIII bardzo płodny.

LITURGIA NA SOBORZE

Głównym dziełem pontyfikatu Jana XXIII jest II Sobór Watykański. W czasie rekolekcji w r. 1961 Jan XXIII zapisał: „Przygotowanie Soboru Powszechnego Watykańskiego II absorbuje większą część moich zajęć codziennych. Przenika mnie myśl i pragnienie, aby wciągnąć w moją codzienną modlitwę, modlitwy całego duchowieństwa świeckiego i zakonnego oraz zgromadzeń żeńskich, w formie, któraby była liturgiczna i powszechna. Czekam na jakieś szczęśliwe natchnienie, aby zaprosić”. Wśród komisji przygotowawczych papież powołał także Komisję Liturgiczną, która przygotowała schemat Konstytucji o Liturgii. Z woli papieża, Sobór rozpoczął swoją pracę od dyskusji nad tym schematem. aby uporządkować stosunek Kościoła do kultu Bożego. Dyskusja wykazała, że cały Kościół z utęsknieniem wyczekuje odnowienia liturgii. Za wyraz tych tęsknot można uznać oświadczenie jednego z Ojców Soboru, przemawiającego w imieniu biskupów całego kontynentu: „Witamy z radością schemat o liturgii. Mamy wreszcie to, na co od tak dawna czekaliśmy z duszpasterskim i misyjnym niepokojem”. Obecnie panujący papież Paweł VI stwierdził na łamach mediolańskiego pisma *Italia* z dnia 14 listopada 1963: „Dyskusja nad schematem o liturgii pozwoliła sprecyzować o co idzie Soborowi. Wynagrodziła ona tych, którzy przez długie lata pracowali w ruchu liturgicznym nie ze względu na duchowy estetyzm, uczony archeologizm lub pobożność opartą na wyobraźni, lecz aby sprowadzić modlitwę Kościoła do istotnych wartości, nadać jej czystszy wyraz i zapewnić większą skuteczność duszpasterską”. Pierwszy rozdział Konstytucji o liturgii został już przegłosowany przez Ojców Soboru i treść jego została ujawniona na łamach *Osservatore Romano* w artykule O. Cypriana Vaggagini OSB p.t. *I principi generali della riforma liturgica approvati dal Concilio*. Pierwszy rozdział Konstytucji *De sacra liturgia* omawia ogólne zasady odnowy i rozwoju liturgii. Dzieli się on na pięć części: I Istota liturgii i jej znaczenie w życiu Kościoła. II Formacja liturgiczna duchowieństwa i wiernych oraz czynne uczestnictwo w liturgii. III Odnowa liturgii, IV Konieczność popierania życia liturgicznego w diecezji i parafii, V Akcja duszpasterstwa liturgicznego. Pierwsza część stwierdza, że liturgia jest jakby sprawowaniem Chrystusowego kapłaństwa, w którym przez widzialne znaki wyraża się i urzeczywistnia uświęcenie człowieka w sposób dla każdego właściwy. Równocześnie Mistyczne Ciało Chrystusa sprawuje pełny kult publiczny. Wszelkie sprawowanie liturgii jest zatem działaniem świętym, którego skuteczności nie może dorównać żadna inna działalność Kościoła „Chociaż liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła, jest jednak szczytem, do którego zmierza wszelka jego działal-

ność, a zarazem źródłem, z którego płynie cała jego siła". Aby liturgia mogła przynieść Kościołowi oczekiwane owoce, konieczna jest odpowiednia formacja duchowieństwa. Dlatego liturgikę zalicza się do głównych przedmiotów studium teologicznego. Należy ją wykładać w aspekcie teologicznym, historycznym, ascetycznym, duszpasterskim i prawnym. Sobór zaleca również profesorom innych przedmiotów teologicznych korelację z liturgiką. Sobór określił zasady reformy liturgii przewidując decentralizację uprawnień w tej dziedzinie na rzecz krajowych lub regionalnych konferencji Episkopatu. Ponieważ przez liturgię Kościół naucza i uświęca wiernych, przewiduje się znaczne wzbogacenie czytań biblijnych oraz wprowadzenie języków krajowych w tych częściach liturgii, które zwracają się wprost do wiernych. Sobór przyjął zatem zasadę dwujęzyczności liturgii łacińskiej. W dalszych artykułach przewiduje się przystosowanie liturgii do charakteru i tradycji poszczególnych narodów, pod warunkiem, że zostaną zharmonizowane z prawdziwym i autentycznym duchem liturgii.

Ojciec św. Jan XXIII umiał przelać na Ojców Soboru swojego ducha duszpasterskiego i swoją odwagę w dostosowaniu życia Kościoła do współczesnych potrzeb. Trzeba podkreślić, że to Jan XXIII powołał komisję przygotowującą schemat Konstytucji o liturgii, on umieścił go na pierwszym miejscu obrad soborowych i jeszcze za jego życia Soborowa Komisja Liturgiczna wniosła do schematu wszystkie poprawki zgłoszone przez Ojców Soboru. Druga sesja Soboru rozpocznie się zapewne od głosowania nad tymi poprawkami. Gdy Konstytucja zostanie uchwalona i zatwierdzona, będzie ostatnim świadectwem troski Jana XXIII o odnowienie liturgii.

PAPIEŻ EUCHARYSTYCZNY

Ojciec św. Jan XXIII był papieżem „eucharystycznym”, w najgłębszym znaczeniu tego słowa. Eucharystia jest sakramentem jedności. Jednoczy chrześcijan z Bogiem i jednoczy ich ze sobą w mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa. Jan XXIII przypomniał całemu chrześcijaństwu prawdę o jedności mistycznego Ciała, oraz Chrystusowe życzenie wypowiedziane w wieczniku: „aby byli jedno” i nieustrudzenie pracował nad urzeczywistnieniem tej jedności.

Jan XXIII przełamał wiekowe bariery dzielące Kościoły chrześcijańskie i nawiązał kontakty z „oddzielonymi braćmi”. Utworzenie Sekretariatu dla spraw jedności chrześcijan i dopuszczenie obserwatorów niekatolickich na obrady Soboru, oraz cała atmosfera życzliwości i zaufania, którą ich otoczono w Rzymie, obaliły mnóstwo uprzedzeń i wniosły zupełnie nowy klimat w stosunki między chrześcijanami. Sam Jan XXIII oświadczył jednemu z kardynałów, że chce być podobny do Chrystusa wyciągającego ramiona do całego świata. W ostatnich chwilach życia na usta papieża wracała prośba „ut sint unum”. Wielotysięczny tłum ludzi różnych ras

języków i wierzeń, który towarzyszył agonii papieża na placu św. Piotra i otaczał go modłitwami na całym świecie, był świadectwem, że wysiłki i modlitwy papieża zaczęły wydawać plon.

KULT PO ŚMIERCI

Wielu świadków agonii Jana XXIII ujawniło swoje przekonanie, że byli obecni przy śmierci świętego. Podobne przeświadczenie okazywały tłumy zgromadzone na placu św. Piotra. Do Stolicy Apostolskiej zaczęły napływać prośby o wszczęcie procesu beatyfikacyjnego. Rozpoczął się ruch pielgrzymkowy do Sotto il Monte. Magazyny ilustrowane publikują zdjęcia wielkich grup modlących się w pokoju, w którym Jan XXIII ujrzał światło dzienne i w starym kościółku, w którym został ochrzczony. Każdy z pielgrzymów zapala tam świecę. Mały kościół rozjarzony blaskiem setek świec świadczy, że Anioł Józef Roncalli nienagannie strzegł łaski chrztu i z płonąca lampką wyszedł na spotkanie Chrystusa.

Kościół jest roztropny i cierpliwy. Nie będzie się spieszył z decyzjami. Jeżeli jednak ruch pielgrzymkowy będzie się utrzymywał, może doprowadzić do wyniesienia Jana XXIII na ołtarze „per viam cultus“. Bez względu na to, co zarządzi Opatrzność, Jan XXIII pozostanie w pamięci wiernych jako wielki kapłan, który za dni swoich umocnił Kościół i dodał mu nowego blasku oraz jako pasterz i żeglarz który śmiało skierował łódź Piotrową na nowe nurty jedności i pokoju.

Tyniec

O. FRANCISZEK MAŁACZYŃSKI OSB

Ks. Romuald Rak, Kałowiec

IDEA PRZEWODNIA LITURGII KOŚCIOŁA¹

1. Msza św. i Wielkanoc

Przestudiowałem niedawno artykuł², w którym bardzo wnikliwie opracowane zostały pewne zagadnienia życia kapłańskiego, zarysowującego się na tle obecnych czasów. Autor omawia fałszywe pojęcia ascezy i celibatu, ducha materialistycznego, problemem dla niego jest pewnego rodzaju aktywizm jako niebezpieczeństwo dla skutków kazania, ale autor widzi też duże niebezpieczeństwo w niezrozumieniu przez kapłanów liturgii św., a zwłaszcza Mszy św. Zagadnienia porusza z ascetycznego i duszpasterskiego punktu widzenia. Przypomina, że ofiara Mszy św. jest niewątpliwie

¹ Wykład wygłoszony na konferencji kapłanów diecezji katowickiej wywołał ożywioną dyskusję, w której brali udział kapłani starsi i młodszy. Wynik dyskusji raczej pozytywny, choć nie brakło kapłanów, gorliwych skądinąd, ale reprezentujących jeszcze konserwatywne stanowisko z lat międzywojennych. Widać z tego, że sprawa jest bardzo aktualna.

² V. Acken, S. J. *Theol. Prakt. Quartalschrift*, Linz, 1961, Nr 1 str. 1.